

ARKADIUSZ DYMOWSKI, TOMASZ PŁASZCZYK

PRAWNOKARNE ASPEKTY REJESTRACJI ZNALEZISK MONETARNYCH

ABSTRACT: This study presents and briefly comments key regulations of criminal law, which could be infringed in connection with registration of coin finds. The article may also be treated as a short guide for researchers, where it was shown what should be avoided, so as not to be exposed to prosecution.

Podstawowe pytanie, na które będziemy starali się odpowiedzieć w prezentowanej publikacji, brzmi: czy badacz rejestrujący znaleziska monetarne z terenu Polski może narazić się na odpowiedzialność karną w związku z popełnieniem przestępstwa. Z definicji kodeksowej (art. 1. Kodeksu karnego¹) wynika, że aby czyn mógł być uznany za przestępstwo, musi być spełnionych kilka warunków; między innymi czyn musi być **zabroniony** pod groźbą kary. Przede wszystkim zastanówmy się więc, czy podczas rejestracji znalezisk monetarnych badacz może popełnić czyn zabroniony.

Jeśli nie liczyć wykroczenia polegającego na nielegalnym poszukiwaniu zabytków (art. 111. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²), w grę mogą wchodzić:

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późniejszymi zmianami). Art. 1. § 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. § 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma. § 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

² Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami).

- przestępstwo niszczenia stanowisk archeologicznych:

Art. 108. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

1. *Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*
2. *Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.*
3. (...).

- przestępstwo przywłaszczenia lub przestępstwo kradzieży³ zabytków stanowiących własność skarbu państwa (na podstawie art. 35. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

Art. 284. Kodeksu karnego

- § 1. *Kto przywłaszcza sobie cudzą rzecz ruchomą lub prawo majątkowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.*
- § 2. (...).
- § 3. *W wypadku mniejszej wagi lub przywłaszczenia rzeczy znalezionej, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.*
- § 4. (...).

Art. 278. Kodeksu karnego

- § 1. *Kto zabiera w celu przywłaszczenia cudzą rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*
- § 2. (...).
- § 3. *W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.*
- § 4. (...).
- § 5. (...).

ewentualnie obydwa powyższe (tj. art. 284 kk lub art. 278 kk) w związku z:

Art. 294. Kodeksu karnego

- § 1. *Kto dopuszcza się przestępstwa określonego w art. 278 § 1 lub 2, art. 284 § 1 lub 2, art. 285 § 1, art. 286 § 1, art. 287 § 1, art. 288 § 1 lub 3, lub w art. 291 § 1, w stosunku do mienia znacznej wartości, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.*

³ W niektórych przypadkach, np. w razie świadomego rabowania zarejestrowanego stanowiska archeologicznego, czyn może być zakwalifikowany jako kradzież (art. 278. kk). Por. Trzeciński 2010, s. 222–231.

§ 2. *Tej samej karze podlega sprawca, który dopuszcza się przestępstwa wymienionego w § 1 w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury.*

- przestępstwo paserstwa⁴ dotyczące przywłaszczonych lub skradzionych zabytków:

art. 291. Kodeksu karnego

§ 1. *Kto rzecz uzyskaną za pomocą czynu zabronionego nabywa lub pomaga do jej zbycia albo tę rzecz przyjmuje lub pomaga do jej ukrycia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*

§ 2. *W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.*

ewentualnie w związku z cytowanym wyżej art. 294. Kodeksu karnego.

W przypadku **niszczenia stanowisk archeologicznych** można sobie wyobrazić, że w grę mogłoby wchodzić kierownictwo, podżeganie lub pomocnictwo, np. skierowanie prywatnych poszukiwaczy na dane stanowisko, udostępnienie map stanowiska w celu jego wyrabowania itp., ale to już jest bezsprzeczna patologia, której chyba nie bierzemy pod uwagę w naszych rozważaniach. Przy standardowej rejestracji znalezisk, kiedy badacz dowiaduje się o zniszczeniu stanowiska po fakcie, albo się tego domyśla, omawiane przestępstwo nie zachodzi. Z faktycznego, obiektywnego punktu widzenia mamy oczywiście do czynienia ze zniszczeniem stanowiska, ponieważ trudno jest fakt taki zakwestionować, ale jednocześnie trudno wyobrazić sobie okoliczności, w których możliwym jest ustalenie *post factum*, kto, kiedy i w jakich okolicznościach dopuścił się tego zniszczenia, a takie ustalenia są niezbędne w procesie karnym.

Przestępstwo **przywłaszczenia** lub **kradzieży**: w standardowych sytuacjach występuje na poziomie znalazcy, a nie badacza rejestrującego znalezisko. Zasadę w tym wypadku reguluje art. 35. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którym *przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa*. Ustawodawca nie przewiduje żadnych wyjątków od tej reguły. Oznacza to zatem, że z punktu widzenia przepisów prawa karnego każde znalezisko archeologiczne stanowi „cudzą rzecz”, a wejście w jej posiadanie może być traktowane jako wypełniające znamiona czynu z art. 284. kk lub art. 278. kk, z zastrzeżeniem pewnych okoliczności, które wskazane zostaną poniżej. Do wypełnienia znamion czynu z art. 284. kk lub art. 278. kk konieczne jest wejście w posiadanie rzeczy, co wiąże się z zamiarem dzierżenia jej jak włas-

⁴ Por. Trzeciński 2010, s. 231–234.

nej, m.in. w sposób stały, co po raz kolejny prowadzi do wniosku, że o ile można to odnosić do znalazcy, który zatrzymał znalezisko, o tyle trudno przypisać taki sam zamiar badaczowi, który wyłącznie rejestruje dane znalezisko.

Przestępstwo **paserstwa**: naszym zdaniem zbieranie informacji o znaleziskach i ich określanie, nawet w przypadku dostępu do oryginałów monet, nie stanowi paserstwa (pomocnictwa w paserstwie). Nie dochodzi tu bowiem do nabycia rzeczy, nawet jeśli uzyska się do nich krótkotrwały dostęp, wykorzystany do sporządzenia opisu lub sfotografowania znalezisk. Nie ma również miejsca pomoc w ich zbyciu, przyjęcie ani ukrycie, a zatem nie są wypełnione znamiona przestępstwa. Aby uchronić się od ewentualnych posądzeń o paserstwo, nie powinno się przekraczać pewnej granicy, którą naszym zdaniem jest wycena zabytków, która mogłaby, ale nie musi, być zinterpretowana jako pomocnictwo w paserstwie. Zależy to oczywiście od indywidualnych okoliczności faktycznych danego zdarzenia, ale określenie wartości, nawet przybliżonej, znaleziska, może być potraktowane jako pomoc do jego zbycia, ponieważ nietrudno wyobrazić sobie sytuację, w której znalazca nie znając rzeczywistej wartości znaleziska, odstąpiłby od pomysłu jego sprzedaży, w związku z czym nie doszłoby w ogóle do zaistnienia paserstwa.

Tak więc co do zasady, zbieranie informacji o znaleziskach wcześniej dokonanych, także w przypadku dostępu do oryginałów zabytków, **nie wypełnia znamion czynu zabronionego, a zatem nie stanowi przestępstwa**. W takich przypadkach, jak wskazano powyżej, nie mamy bowiem do czynienia ani z przywłaszczeniem czy z kradzieżą, ani z próbą zbycia znalezisk.

Następnym problemem, który należy poruszyć, jest obowiązek powiadomienia odpowiednich organów o podejrzeniu popełnienia przestępstwa: niszczenia stanowisk archeologicznych, przywłaszczenia lub kradzieży, paserstwa. Na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego⁵:

Art. 304. Kodeksu postępowania karnego

§ 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. (...).

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

§ 3. (...).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późniejszymi zmianami).

a z kolei na podstawie Kodeksu karnego:

Art. 231. Kodeksu karnego

§ 1. Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa nieumyślnie i wyrządza istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4. (...)

Wynika z tego, że obowiązani pod groźbą kary za niedopełnienie obowiązków służbowych do złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa są urzędnicy służb konserwatorskich oraz pracownicy muzeów, którzy powzięli informacje o przestępstwie w związku ze swoją pracą w tych instytucjach, zobowiązanych zgodnie z przepisami prawa do zajmowania się ochroną zabytków. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że nie dotyczy to informacji pozyskanych na gruncie pozasłużbowym, np. w wyniku prywatnych rozmów lub działalności o charakterze hobbystycznym, wykraczającej poza obowiązki służbowe. Badacze niezatrudnieni w instytucjach państwowych lub samorządowych, tj. w służbach konserwatorskich, muzeach itp., mają jedynie „społeczny obowiązek” powiadomienia organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. To samo dotyczy również pracowników wspomnianych instytucji, którzy powzięli informację o przestępstwie w ramach swojej aktywności o charakterze pozasłużbowym. Tu wchodzimy na grunt etyki zawodowej i dylematu, co jest bardziej „społecznie użyteczne” (jako efekt) – prowadzenie badań czy ściganie karne.

Kolejną kwestią, której należy poświęcić nieco miejsca, jest rzekomy zakaz wykorzystywania w badaniach materiałów pozyskanych nielegalnie. Na gruncie prawa karnego wyróżnia się tzw. **zasadę owoców zatrutego drzewa**⁶. Zgodnie z nią, dowody zdobyte w sposób niezgodny z procedurą nie mogą być użyte w procesie karnym. Zasada ta ma na celu ochronę praw obywatela przed nadużyciem władzy i jest stosowana przede wszystkim w ramach anglosaskiego systemu prawnego. W ramach polskiego systemu prawnego zasada ta nie jest stosowana – przyjmuje się, że nie można uznać, iż dowód istotny dla sprawy nie istnieje⁷. Ewentualne nielegalne lub niezgodne z procedurą pozyskanie dowodu

⁶ Zob. np. *Proces karny* 2007, s. 249–250.

⁷ *Nowa kodyfikacja prawa karnego* 2005, t. XVII, s. 153; *Proces karny* 2007, s. 249; *Postępowanie karne* 2008, s. 231.

może być przedmiotem odrębnego postępowania, karnego lub dyscyplinarnego, dotyczącego nadużycia uprawnień przez funkcjonariusza⁸. Pod kątem prawnym nie ma podstaw do stosowania zasady owoców zatrutego drzewa do badań nad zabytkami pozyskanymi w ramach nielegalnych wykopalisk. Podobne próby zdają się być wyłącznie wyobrażeniami zbudowanymi na podstawie amerykańskich seriali kryminalnych, silnie osadzonych w procedurach skrajnie odmiennych od tej, która uregulowana została w Kodeksie postępowania karnego (abstrahując od licznych uproszczeń filmowych). Dodatkowo trudno jest brać pod uwagę tę zasadę, ściśle powiązaną z procedurą karną, w sytuacji naukowej oceny znalezisk przez historyków, archeologów i numizmatyków.

BIBLIOGRAFIA

Nowa kodyfikacja prawa karnego

2005 *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, red. L. Bogunia, t. XVII, Wrocław 2005.

Postępowanie karne

2008 *Postępowanie karne. Część ogólna*, red. Z. Świda, Warszawa–Kraków 2008.

Proces karny

2007 *Proces karny. Część ogólna*, red. G. Artymiak, S. Rogalski, Z. Sobolewski, Warszawa–Kraków 2007.

Trzciński M.

2010 M. Trzciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawno-kryminalistyczna*, Warszawa–Kraków 2010.

CRIMINAL ASPECTS OF COIN FIND REGISTRATION

(Summary)

The basic question the authors tried to answer in the presented publication is whether a researcher who registers coin finds from the area of Poland can expose himself to criminal responsibility in connection with committing an offence. According to the definition given in the Polish Penal Code, several conditions must be fulfilled so that an act could be regarded as an offence; specifically, the act must be prohibited under penalty. Therefore first of all it should be determined whether a researcher can commit a prohibited act dur-

⁸ Por. *Proces karny* 2007, s. 250.

ing the registration of coin finds. Apart from the misdemeanour of illegal relic searching (specified in Article 111 of the Act on protection of historical monuments of 2003), there are also the following deeds that can be taken into account in connection with relics:

- the offence of destroying archaeological sites (Article 108 of the act on conservation and protection of relics),
- the offence of misappropriation (Article 278 of Penal Code) or the offence of theft (Article 284 of Penal Code) of uncovered archaeological artifacts, constituting without exception the state property (on the basis of Article 35 of the act on conservation and care of historical monuments),
- the offence of receiving of stolen property concerning misappropriated or stolen relics (Article 291 of Penal Code).

In opinion of the authors of this publication, apart from unquestionably pathological behaviours, collecting information about finds made earlier, also in case of access to the original relics, does not meet the criteria of the prohibited act, and thus does not constitute an offence.

Another issue is a legal duty to inform appropriate bodies about committing an offence: destroying archaeological sites, misappropriation or theft, receiving of stolen property. On the basis of the Polish regulations, officials of heritage protection services and museum workers who obtained information about an offence in connection with their work in these institutions are obliged under penalty of not discharging the official duties to inform a public prosecutor or the police about committing an offence. Researchers not employed in public institutions, i.e. for instance in heritage protection services or museums, have only a 'social duty' to inform the law enforcement bodies about a suspicion of committing an offence. It also refers to the employees of the mentioned institutions, who obtained information about the offence within the framework of their non-official activity.

The last problem mentioned in the article is the alleged ban on the use of illegally acquired material in research. In the criminal law, especially in Anglo-Saxon law systems, there is a rule of so-called fruits of the poisoned tree is distinguished. According to this rule, which does not exist in the Polish legal system, evidence gained in the way which is not in accordance with the procedure cannot be used in a criminal trial. Attempts to employing this rule to research on relics discovered during illegal excavations are far-fetched; there are no grounds for this from the legal point of view.

Adresy autorów / The authors' addresses:
arekdym@yahoo.com
tomasz.plaszczyk@gmail.com